

Tudi s skupinami in pasovi gozdnega drevja zunaj gozda moramo ravnati načrtno!

Živan VESELIČ*

1 UVOD

Razen najvišjih gora ter vodnih površin in močvirij vsa Slovenija rastiščno pripada gozdu. Zato je gozd v Sloveniji ena od temeljnih prvin krajine, tista prvina, ki veliki večini naših krajin daje ton naravnosti. Gozd vzdržuje naravno ravnotežje v krajini in jo varuje pred negativnimi vplivi sodobnega sveta.

Človek je zaradi življenjskih potreb skozi tisočletja gozd krčil, zlasti v predelih, ki so še posebej primerni za naselitev in kmetijsko rabo.

Ob tem, ko se že več kot stoletje težje dostopni predeli naše dežele ponovno zaraščajo, pritisk na gozdni prostor v nekaterih okoljih še kar narašča. Ponekod je ostalo gozda oziroma njegovih najznačilnejših prvin, drevja in grmovja, komaj še za vzorec. Poleg urbanih okolij, ki živijo svoje, po sili razmer od narave zelo oddaljeno življenje, je prav v kmetijski in primestni krajini gozda zelo malo, nanj pa so močno vplivali ljudje in njihove dejavnosti in zmotili njegov razvoj.

Skupine gozdnega drevja in grmovja ter posamična gozdna drevesa v krajini dopolnjujejo ekološko in estetsko vlogo gozda. V okoljih, kjer je gozda malo, je pomen omenjenih gozdnih prvin še posebej velik.

Kljub temu, da smo gozdarji pa tudi drugi, ki razumejo življenje krajine, že dolgo opozarjali na pomen ostankov naravnega rastišča v kmetijski in primestni krajini, vendarle lahko ugotovimo, da so zlasti v kmetijski krajini te pomembne prvine krajine doslej rasle zelo samoraslo, ne samo v smislu njihovega prostorskega razporeda, ampak tudi glede svoje življenjske usode. Le naključje je hotelo, da so se gozdni ostanki, posamično gozdno drevje in grmovje ponekod še ohranili. Včasih, ko se od drevesa, posekanega zunaj gozda, ni plačalo sicer obveznega prispevka za vlaganja v gozdove, je bil njihov posek skoraj stimuliran. A tudi danes so te posamične prvine gozdne vegetacije glede na svoj pomen še vedno preveč "brezpravne".

Nevarnost je, da se v takšnih razmerah ob naraščajočem pritisku na prostor le-ta škodljivo zareže tudi v preostale osamelce naravne gozdne vegetacije.

* Mag. Ž. V., dipl. inž. gozd., Zavod za gozdove Slovenije, Večna pot 2, 1000 Ljubljana, SLO

¹ Prispevek je bil predstavljen na posvetu: Skupine in pasovi drevja zunaj gozda - nujne prvine kmetijske in primestne krajine, 25. 8. 1998 v Gornji Radgoni

Temeljni cilji varstva okolja po **Zakonu o varstvu okolja** (1993) so:

1. trajno ohranjanje vitalnosti narave, biološke raznovrstnosti in avtohtonosti biotskih vrst, njihovih habitatov ter ekološkega ravnotežja;
2. ohranjanje raznovrstnosti in kakovosti naravnih dobrin, naravnega genskega sklada ter rodovitnosti rastišč;
3. ohranjanje in obnavljanje pestrosti ter kulturne in estetske vrednosti krajine in naravnih vrednot;
4. zmanjševanje porabe naravnih virov, snovi in energije.

Z ohranjanjem skupin gozdnih dreves in drugega gozdnega rastišča ter posamičnih dreves zunaj gozda v pomembni meri prispevamo kar k (prvim) trem navedenim temeljnim ciljem varstva okolja.

Zato je nujno, da v vseh krajinah, kjer je gozda in njegovih posamičnih prvin zelo malo, ne le ohranjamo skupine drevja in posamično drevje zunaj gozda, ampak takšne osamelce naravne gozdne vegetacije tudi načrtno na novo snujemo.

2 ZAVODU ZA GOZDOVE SLOVENIJE JE POVERJENA VLOGA USMERJANJA DELA S SKUPINAMI GOZDNEGA DREVJA IN POSAMIČNIM GOZDNIM DREVJEM ZUNAJ NASELIJ

V **Zakonu o gozdovih** (1993), ki določa naloge in pristojnosti gozdarske službe, je zakonodajalec upošteval, da posamične prvine gozdne vegetacije zunaj gozda zaslužijo organizirano pozornost in da je javna gozdarska služba tista, ki je strokovno usposobljena za usmerjanje ravnanja z gozdnim rastjem tudi zunaj gozda ter je po vsem prostoru dovolj dobro organizirana, da je sposobna usmerjati razvoj teh posamičnih gozdnih prvin do potrebnih konkretnosti. Območja naselij so tu izvzeta.

V 11. členu je zapisano, da je potrebno v gozdno-gospodarskem načrtu gospodarske enote določiti tudi "usmeritve za gospodarjenje s posamičnim gozdnim drevjem in skupinami gozdnega drevja zunaj naselij". V 50. členu je usmerjanje gospodarjenja s tem drevjem zapisano pod dejavnosti javne gozdarske službe. V 20.

Iz domače in tuje prakse

členu Zakon določa, da izda za posege v posamično gozdno drevje in v skupine gozdnega drevja zunaj naselij Zavod lastniku gozda strokovno navodilo za poseg. Pri pripravi navodil sodelujejo tudi organizacije, pristojne za varstvo okolja in varstvo naravne ter kulturne dediščine.

Program razvoja gozdov v Sloveniji (1996) med osnovnimi tremi dolgoročnimi cilji gospodarjenja z gozdovi navaja cilj "ohranitev naravnega okolja in ekološkega ravnotežja v krajini". Cilj vključuje med drugim tudi "ohranitev, vzpostavitve in oblikovanje gozdnih robov ter skupin drevja, posameznih dreves, obvodnega gozdnega rastišča, protivetrnih pasov in omejkov zunaj gozda".

V poglavju Strategija sonaravnega gospodarjenja z gozdovi vidimo pod usmeritvami med drugim zapisano, da je treba:

- izdelati izhodišča in merila za ohranitev ekološko nepogrešljivih ostankov gozdov, skupin ter posameznih dreves v krajini,
- izdelati usmeritve za delo s skupinami drevja in posamičnim drevjem zunaj gozda ter izdelati predloge za renaturacijo z naravnimi prvini revne krajine.

V poglavju Program ohranitve in gospodarjenja z živalskim svetom v gozdnem prostoru je med usmeritvami poudarjeno, da je treba "z zagotovitvijo biokoridorjev živalim zagotoviti možnost prostega prehoda med populacijami".

V poglavju Varstvo voda v gozdnem prostoru pa je med usmeritvami navedeno, da je treba "določiti usmeritve za ohranjanje in krepitev obvodne drevesne in grmovne vegetacije za zunajgozdni prostor".

V obravnavanih gozdarskih aktih je tudi poudarjeno, da moramo v predelih, kjer je gozda malo, še posebej skrbeti za njegovo ohranjanje ter preprečevati drobljenje njegovih ostankov. O pomembni vlogi gozda v takih krajinah, o njegovih funkcijah in načrtovanju njegovega razvoja ter delu z njim bi lahko govorili oziroma zapisali veliko. Tu pa gre beseda o skupinah gozdnega drevja in drugega gozdnega rastišča ter posamičnem drevju, ki v krajini pomembno dopolnjujejo vlogo gozda.

S skrbjo za te drobne ostanke gozdne vegetacije, z usmeritvami in navodili za delo z njimi gozdarji neposredno prispevamo k ohranjanju in obnavljanju naravnosti krajine ter s tem k ohranjanju ekološkega ravnotežja v njej in njene estetske podobe.

Kot je že omenjeno, daje izhodišče za načrtovanje razvoja obravnavanih posameznih prv in gozdne vegetacije v zunajgozdnem prostoru že Zakon o gozdovih,

ki v 11. členu določa kot obvezno vsebino gozdnogospodarskega načrta gospodarske enote tudi "usmeritve za gospodarjenje s posamičnim gozdnim drevjem in skupinami gozdnega drevja zunaj naselij". Vsebino gozdnogospodarskih načrtov pa podrobneje določa Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (1998), tudi v pogledu načrtovanja ravnanja z obravnavanimi prvini krajine.

Tako v 40. členu omenjeni pravilnik določa, da se v gospodarski enoti določijo krajinsko enoviti predeli, za katere se v gozdnogospodarskem načrtu določijo usmeritve za gospodarjenje s skupinami dreves in posamičnim gozdnim drevjem zunaj naselij.

V gozdnogospodarske načrte, ki jih na podlagi tega pravilnika izdeluje Zavod za gozdove Slovenije, te vsebine že vključujemo. Ob določevanju funkcij gozdov za ves gozdni prostor Slovenije pa funkcijske enote opredeljujemo znotraj krajinsko ekoloških enot - krajinsko enovitih predelov, ki praviloma niso manjši od 1.000 ha.

Razen v gozdarskih aktih - Zakonu o gozdovih (1993), Programu razvoja gozdov v Sloveniji (1996) in Pravilniku o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih (1998), izdelanem na podlagi Zakona o gozdovih - pa predpisi z drugih področij teh prv in gozdne vegetacije, ki ne izpolnjujejo (površinskih) pogojev za gozd, posebej ne omenjajo. To seveda ni dobro, saj se tudi druge dejavnosti v prostoru srečujejo z njimi in bi morale biti na njihov pomen vsaj opozorene v aktih, ki jim neposredno določajo načine dela.

3 NAČINI USMERJANJA IN VSEBINA USMERITEV ZA DELO S SKUPINAMI GOZDNEGA DREVJA IN POSAMIČNIM GOZDNIM DREVJEM

Pri določitvi usmeritev za delo s skupinami gozdnih dreves in posamičnim gozdnim drevjem je potrebno upoštevati tako stanje krajine - v celoti in seveda tudi v pogledu teh posameznih prv in gozdne vegetacije - kot tudi stanje in razvojne težnje rabe prostora.

Ni potrebno posebej poudarjati, da v krajini, ki jo vse bolj prerašča gozd, ni potrebno posvečati posebne skrbi vprašanju, kako ohraniti posamične prvine gozdne vegetacije. Problem v teh predelih je pravzaprav zrcalen temu vprašanju, namreč, kako preprečiti, da se krajina povsem ne zaraste, kar z ekološkega, estetskega in drugih vidikov tudi ni optimalno. Vendar ta problem ni predmet tokratne obravnave.

Druga skrajnost so primeri nekaterih predelov primestnih in kmetijskih krajin, v katerih gozdov skoraj

ni več, prav redke pa so (že) tudi obravnavane posamezne prvine gozdne vegetacije. V Pomurju imamo na primer katastrske občine, ki imajo komaj kakšen odstotek zemljišč, poraščenih z gozdom. V takšnih primerih se bo gotovo potrebno poskušati dogovoriti za osnovanje vsaj nekaj skupin gozdnega drevja in zasaditev primernega števila dreves.

Gotovo tudi gozdarji nismo fizično sposobni določevati usmeritve prav za vsako skupino dreves in posamično drevo zunaj gozda. Zato si tudi pomagamo z oblikovanjem krajinsko ekoloških enot, za katere nato oblikujemo usmeritve.

Racionalnost dela uči, da je potrebno pri vsaki nalogi predvsem ugotoviti bistvene probleme ter se prvenstveno posvetiti njim. To pomeni, da bomo med krajinsko ekološkimi enotami posvetili vso pozornost zlasti tistim, v katerih so razmere v pogledu gozdov in posamičnih prvin gozdne vegetacije v krajini najbolj neugodne, bodisi v pogledu trenutnega stanja bodisi njihove perspektive, znotraj vsake krajinsko ekološke enote pa tistim posamičnim prvinam gozdne vegetacije, ki so za ekološko uravnoteženost krajine ali njeno estetsko podobo najpomembnejše. Posvetili se bomo tudi tistim predelom, kjer bi bilo zaradi odsotnosti gozdov in posamičnih prvin gozdne vegetacije najbolj potrebno osnovati skupino dreves ali zasaditi posamično drevo.

Ko v krajini popravimo nedvomne napake ali preprečimo, da se nedvomne napake storijo, lahko rečemo, da smo storili veliko, morda že tudi optimalno, saj si ne smemo domišljati, da bi bilo, četudi bi to fizično zmogli, za razvoj krajine najboljšo, če bi nam jo uspelo konstruirati prav do vseh podrobnosti. Na eni strani je potrebno naravi pustiti, da si sama išče odgovore na svoja sprotna razvojna vprašanja, in mi samo usmerjamo njene naravne težnje, na drugi strani pa je smiselno tudi lastnikom zemljišč omogočiti, da v dovolj širokih okvirih sprejemljivega s temi prvinami krajine naredijo to in ono na "krajevno običajen način", saj prav takšna njihova dejavnost oblikuje oziroma vzdržuje v določenem območju značilno kulturno krajino.

Tako kot se je gozd skozi stoletja človekovega vpliva ohranil predvsem na predelih, ki so za kmetijsko rabo ali naselitev manj primerni, je tudi za prenekatero skupino dreves, drugega gozdnega rastja ali posamično drevje v značilnostih zemljišča, na katerem se pojavljajo, mogoče ugotoviti razlog njihovega obstanka. Še posebej to velja za prvine gozdne vegetacije ob vodnih tokovih. Razumna raba prostora, ki je v krajini uspela vzdrževati primerno ravnotežje med gozdnimi in ne-

gozdnimi (kmetijskimi) površinami, je tudi v zunajgozdnem prostoru naravno vegetacijo ohranila vsaj na takšnih koščkih zemljišč, ki za intenzivnejšo rabo niso bili primerni, naravna vegetacija na njih pa rabe sosednjih zemljišč ni ovirala. Tudi tovrstne stoletne izkušnje lahko koristno uporabimo pri argumentiranju obstoječih in načrtovanju novih skupin gozdnega drevja in posamičnega gozdnega drevja v krajini.

In katere so posamične prvine gozdne vegetacije v kmetijski in primestni krajini, ki jim je praviloma potrebno posvečati posebno pozornost?

- Če se z odgovorom na to vprašanje malo pošalimo, najprej tiste, ki jih ni, pa bi bile v določenem predelu z estetskega, zlasti pa ekološkega vidika nujno potrebne - potrebno jih je torej osnovati.

Posebne pozornosti so v tem pogledu potrebne krajinsko ekološke enote, ki imajo z gozdom poraslih manj kot 10 % zemljišč. V njih si je potrebno prizadevati osnovati tako nove gozdne površine kot tudi nove skupine dreves ali zasaditi posamična drevesa, saj je v takšnih okoljih praviloma tudi mnogo premalo posamičnih prvin gozdne vegetacije.

- Obvodna drevesna in grmovna vegetacija, še posebej na konveksnem delu zavojev vodotokov, saj je le-ta bistvenega pomena za stabiliziranje brežin - dovoljeno naj jo bo obsekovati, ob zagotovitvi nadomestnega drevesa kakšno drevo tudi posekati, nikoli pa krčiti.

- Stara drevesa, zaradi svojega ekološkega in estetskega pomena - potrebno jih je ohranjati in skrbeti, da določen del drevja dočaka fiziološko starost.

- Omejki in skupine dreves, ki povezujejo večje gozdove - osnovati je potrebno tudi kakšno skupino dreves, ki bi prispevala k povezanosti večjih gozdnih površin.

- Vse obravnavane prvine v območjih pogostih močnih vetrov in še posebej pasovi naravne gozdne vegetacije, ki ležijo približno pravokotno na smer teh vetrov.

- Vse posamične prvine gozdne vegetacije s posebej velikim ekološkim ali estetskim pomenom.

Zavod za gozdove Slovenije že pri prvih gozdno-gospodarskih načrtih, ki jih izdeluje skladno z novim Pravilnikom o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih, ter pri projektu določitve funkcij gozdov v potrebni meri posveča pozornost tudi posamičnim prvinam gozdne vegetacije, priznati pa moramo, da še nismo dorekli, kako na osnovi izdelanih usmeritev

izpeljati izdajanje navodil lastnikom zemljišč glede posegov v skupine dreves in posamična drevesa.

Zavod za gozdove Slovenije s sodobnimi metodami obravnave gozdnega prostora - prek računalniško uravnanih letalskih posnetkov terena - v rednih časovnih presledkih desetih let prostorsko natančno evidentira ne le območja gozdov, ampak tudi vse skupine gozdnega drevja in drugega gozdnega rasti ter posamično drevje. S primerjanjem zaporednih slik bomo v prihodnje lahko natančno ugotovili spremembe teh prvih gozdne vegetacije.

Menim, da je smotno in, kot sem že omenil, tudi strokovno primerno, da se takšna navodila izdajajo lastnikom gozdov predvsem v primerih akutnejših neugodnih stanj ali teženj v krajini ter v okoljih, kjer se ponavljajo nepravilnosti pri delu s posamičnimi prvimi gozdne vegetacije, še zlasti, če gre za primere teh prvih, na katere sem posebej opozoril. In seveda lastnikom zemljišč, ki izrazijo željo po usmeritvi v delo s temi pomembnimi prvimi krajine.

4 ŠE PREDLOG ZA BOLJŠE DELO S SKUPINAMI DREVES IN POSAMIČNIM DREVJEM

Usmerjanje dela z obravnavanimi prvimi gozdne vegetacije bi bilo uspešnejše oziroma učinkovitejše, če

bi bilo mogoče zagotoviti skupinam gozdnih dreves in posamičnemu gozdnemu drevju večje varstvo. S tem je mišljena obvezna strokovna presoja pred posekom, tako kot poteka v gozdu pri drevju, ki je debelejšje od 30 cm. Predlog je upravičen, saj ima posamezno drevo ali drevo v majhni skupini zunaj gozda pogosto res zelo velik ekološki ali/in estetski pomen, v povprečju gotovo znatno večjega kot posamezno drevo v gozdu.

Država bi morala sofinancirati tudi zasaditev dreves zunaj gozda. Njeni tovrstni vložki bi imeli gotovo nadpovprečni učinek pri zagotavljanju ohranjanja in oblikovanja naravnosti, ekološko stabilnejše ter estetsko prijetnejše krajine.

VIRI

- MARUŠIČ, J. et al., 1996. Zasnova gozdne krajine.- Inštitut za krajinsko arhitekturo BF v Ljubljani, Ljubljana. Program razvoja gozdov v Sloveniji.- Ur. list RS, št. 14/96.
- * , 1993. Zakon o varstvu okolja.- Ur. list RS, št. 32/9.
- * , 1993. Zakon o gozdovih Slovenije.- Ur. list RS, št. 30 /93.
- * , 1998. Pravilnik o gozdnogospodarskih in gozdnogojitvenih načrtih.- Ur. list RS, št. 5/198.
- * , 1979. Council Directive 79/409/EEC on the Conservation of Wild Birds.
- * , 1992. Council Directive 92/43/EEC on the Conservation of Natural Habitats and on Wild Fauna and Flora.

Gozdarstvo v času in prostoru

Prvo gozdarsko tekmovanje lastnikov gozdov

Posebna oblika izobraževanja lastnikov gozdov, ki smo jo izvedli na letošnjem sejmu kmetijstva, gozdarstva in prehrane v Kranju, je tekmovanje lastnikov gozdov v spretnostih z motorno žago. Za tekmovalni dan smo izbrali soboto, 26. marec 1999. Tekmovanje je kljub slabemu vremenu (če je beseda slabo sploh dovolj opisna za tisto, kar smo bili deležni z neba med samo prireditvijo) v zadovoljstvo vseh dobro uspelo. Podrobna in do nas samih poštna analiza je pokazala sicer na nekatere nebitne pomanjkljivosti, ki pa jih bomo na naslednjih tekmah poskušali odpraviti.

Tekmovanje sta organizirala ZGS in podjetje Gorenjski sejem, podprlo pa ga je kar nekaj sponzorjev. Udeležba je bila presenetljivo visoka. Sodelovalo je namreč 15 ekip, 12 so jih izbrale in pripravile območne enote Zavoda, sodelovale pa so še tri ekipe Podeželske

mladine Slovenije. Vsako ekipo so sestavljali štirje polnoletni tekmovalci, lastniki gozda oz. družinski člani, ki se nikoli niso poklicno ukvarjali s sečnjo (niso bili zaposleni v proizvodnih gozdarskih podjetjih kot sekači).

Tekmovalo se je v štirih disciplinah:

1. Zasek in podžaganje
2. Kleščenje z motorno žago
3. Podiranje droga na balon
4. Kombinirano prežaganje hloda

Vsak tekmovalac je tekmoval le v eni disciplini. Za samo izvedbo tekmovanja je skrbel organizacijski odbor, organizirana je bila sodniška ekipa.